

Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle Suomen kuudennesta määräaikaisraportista kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta

Viite: VN17642/2022

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita.

Lausunto on annettu lausuntopalvelu.fi:ssä 21.9.2022.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua Suomen kuudennesta määräaikaisraportista kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Lapsiasiavaltuutetun toimivaltaan ei kuulu toimenpiteistä tai lainsäädäntöuudistuksista päättäminen, mutta erilaisten uudistusten arvioiminen lapsen oikeuksien näkökulmasta on merkittävässä osassa lapsiasiavaltuutetun työtä. Lapsiasiavaltuutettu keskittyykin lausunnossaan erityisesti tuomaan esille lasten näkemyksiä ja kokemuksia kansallisten vähemmistöjen oikeuksien toteutumiseen liittyen. Lasten kokemukset tuovat arvokasta lisätietoa siitä, miten erilaiset toimenpiteet ja uudistukset toteutuvat käytännössä.

1. Lisätään ja vahvistetaan viharikoksia käsittelevien lainkäyttöviranomaisten resursseja ja tarjotaan tarvittavaa koulutusta, jotta viharikoksia voidaan ehkäistä ja torjua tehokkaasti ja jotta kantelujen käsittelyaikoja voidaan lyhentää. Suvaitsevaisuutta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua edistävien toimien rahoituksen osalta siirrytään hanke pohjaisesta rakenteellisempaan ja kestävämpään lähestymistapaan.

Sekä saamelais- että romanilapset ovat kertoneet lapsiasiavaltuutetulle toivovansa yhteistä tekemistä sekä ”dialogisuutta” pääväestön kanssa. Romanilapset ovat todenneet, että syrjintää voisi ehkäistä esimerkiksi puhumalla enemmän romaneista ja heidän kulttuuristaan koulussa sekä muualla.

Lapsiasiavaltuutettu pitää rakenteiden jatkuvuuden kannalta myönteisenä toimenpiteenä, että kansallisen lapsistrategiatyön jatkuvuuteen yli hallituskausien on panostettu sopimalla Kansallisen lapsistrategia -toiminnon perustamisesta. Samalla on syytä huomioida, ettei toiminnan perustaminen yksinään ratkaise lapsistrategian toimenpiteiden hankepohjaisuutta. Myös lapsistrategian toimenpiteiden osalta tulee kiinnittää huomiota niiden jatkuvuuteen sekä siihen, että toimenpiteiden toteutumista voidaan seurata ja arvioida. Hallituskausittain tehtävä toimenpideohjelma ei hankeluontoisuutensa vuoksi yksin riitä turvaamaan lasten oikeuksien huomioimista. On esimerkiksi selvää, että saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutuminen edellyttää lapsistrategian hankepohjaisten toimenpiteiden lisäksi rakenteellisempaa lähestymistapaa.

9. Selkeytetään tiiviissä yhteistyössä saamelaisten kanssa lakisääteisiä oikeuksia, jotka koskevat saamenkielisiä terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja saamelaisten kotiseutualueella, ja määritellään saavutettavissa olevat ja mitattavissa olevat tavoitteet. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi käytettävissä olisi oltava riittävät budjettivarat. Lisäksi viranomaisten olisi arvioitava saamenkielisten palvelujen tarve, ja tarvittaessa harkittava tiettyjen saamenkielisten palvelujen tarjoamisen tukemista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että esimerkiksi terveydenhuoltopalveluja järjestettäessä tulee kuulla lasten näkemyksiä käytännön toteutukseen liittyen. Saamelaislapset kertoivat lapsiasiavaltuutetulle syksyllä 2021 tulkkausjärjestelyistä, joita pidettiin epätarkoituksenmukaisina:

”Siinä on sillai sellanen outo järjestelmä, et siinä on tulkki, joka on silleen et kukaan ei oikeesti halua sitä, et siinä on toinen ihminen, joka on tarkotettu vain siihen et se tulkkaa. Joillain tyypeillä se on ollu joku sukulainen, että ei oo niinku ihmisiä. Mä en ainakaan haluis et mun äiti olis tulkkaamassa mun jotain terkkarikäyntejä.”

10. Vahvistetaan tukea saamen kielen opetukselle kiinnittäen erityistä huomiota kielipesiin, etäopetukseen ja opettajankoulutukseen. Lisäksi viranomaisten olisi lisättävä ponnistelujaan romanikielen ja karjalan kielten elvyttämiseksi edistämällä aktiivisesti näiden kielten opetusta ensimmäisenä kielenä kouluissa.

Lapsiasiavaltuutetun tapaamat saamelaislapset kertoivat pitävänsä tärkeänä saamenkielisten opettajien pätevyyttä ja kouluttamista. Kouluttautumisen tosiasiallinen mahdollistami-

nen työn ohella on todella tärkeää, ja opettajakoulutuksen tulee olla joustavaa sekä aikataullisesti että paikallisesti.

Saamen kielten opetuksen vahvistamisessa on kiinnitettävä huomiota kielten välillä vallitsevaan epätasa-arvoon. Syksyllä 2021 saamelaislapsia tavatessaan lapsiasiavaltuutettu kiinnitti huomiota siihen, että yhdellä pohjoissaamelaisella ryhmällä miltei kaikki opetus oli saatavilla saameksi, ja tämän ryhmän oppilaille pohjoissaame olikin suomea vahvempi kieli. Toisella pohjoissaamelaisella ryhmällä saamen kielen opetusta oli vain kaksi oppituntia viikossa. Koltansaamenkielisessä ryhmässä kahden saamen kielen oppitunnin lisäksi muuta opetusta oli saatavilla saameksi, mutta koska valtaosan äidinkieli oli suomi, opiskelivat he suomeksi. Inarinsaamelaisen ryhmän oppilaat taas olivat saamen kielen luokalla, jossa opetus oli inarinsaameksi mutta oppikirjat suomeksi. Lapsiasiavaltuutettu haluaakin kiinnittää huomiota myös oppimateriaalin saatavuuteen. Vaikka opetusta annettaisiin vähemmistökielellä, ei oppimateriaaleja ole välttämättä saatavilla ja niiden tuottaminen saattaa jäädä yksittäisen opettajan harteille. Saamelaiset lapset ovat kertoneet syksyllä 2021 seuraavasti:

”Nii et meitä opetetaan saameks, mut se oppimateriaali ei oo saameks.”

”No ala-asteella on saameks jotain kirjoja, ainaki esiopetukses, ykkös-kakkosluokilla, tai ne opettajatki saattaa tehdä niitä ite semmosia. Mutta niinku yläasteella ei oo mitään kirjoja inarinsaameks.”

Romanikielen opetuksen saatavuudessa on paljon haasteita. Lapsiasiavaltuutettu on osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa selvittänyt romanilasten näkemyksiä heidän oikeuksiensa toteutumisesta. Alustavien haastatteluissa saatujen tulosten mukaan merkittävä osa selvitykseen osallistuneista lapsista haluaisi oppia romanikieltä koulussa oppiaineena. Lisäksi lapset ovat toivoneet romanikielen elpymistä kotikielenä sekä vapaa-ajan kerhoja, joissa kieltä voisi käyttää. Toiveita romanikielen opetuksesta koulupäivän aikana on esitetty lapsiasiavaltuutetulle muissakin yhteyksissä.

12. Muuta puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta

Lapsiasiavaltuutetun tapaamisissa saamelaisten lasten kanssa nousi esille myös vapaa-ajan osuus kielten elävöittämiselle. Lapset muun muassa pitävät tärkeänä saada saamenkielistä ja saamelaisuudesta kertovaa nuorisokulttuuria esimerkiksi musiikin, kirjojen, sarjojen ja pelien muodossa.

”Ois hyvä, jos tulis lisää saamenkielistä eri radiokanavia ja kirjoja ja sellasia.”

”Mun mielestä olis hyvä et ois jotain semmosii nuorten sarjoja tai jotain tällasta, niinku kaikilla saamen kielillä.”

”Sitä tehään aika paljon räppiä ja perinteistä joikua ja leu’ddia, nii mun mielest ois kiva et ois monipuolisesti sitä musiikkia.”

Lapsiasiavaltuutettu haluaa vielä painottaa havaintoan alueellisesta vaihtelevuudesta mahdollisuuksissa käyttää saamen kieliä. Saamelaislapset ovat myös kertoneet kokemuksistaan liittyen eri saamen kielten asemaan ja niiden yhteen niputtamiseen:

”No se on yks iso asia, että niinku ei aina ajateltais, että saamelaiset on pelkästään pohjoissaamenkielisiä, että on muitakin saamen kieliä, ja että niitä sitten huomioidaan.”

”Kaikki kyltit pitäis olla vaikka just pohjoissaameks, inarinsaameks ja koltansaameks. Ja just vaikka Inarin kyltit, tuolla lukee Inari, niin mieluummin että siinä olis ekana vaikka inarinsaameks, sitte tyyliin suomeks, sit pohjoissaameks tai koltansaameks.”

”Se on outoo että tää on ainoo paikka missä puhutaan inaria, mut silti kyltit on pohjoissaameks.”

Lapsiasiavaltuutettu alleviivaa, että lasten yhdenvertaisuuden kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota ja panostaa eri kieliryhmien oikeuksien toteutumiseen. Erilaisista toimenpiteistä huolimatta ja lasten kertoman perusteella on selvää, että lasten kielelliset oikeudet eivät toteudu täysimääräisesti ja yhdenvertaisuudessa esimerkiksi saamen kielten välillä on edelleen paljon työtä.

Helsingissä 21.9.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Sonja Vahtera
Lakimies